

subdit: *Quod si quis ideo jucunda, et bona violenta esse dixerit, quod et extra sunt, et compellunt omnia, erit ejus sententia violenta, horum enim gratia omnes omnia agunt, et sane qui violenti invitique agunt, hi cum dolore: qui autem ob jucundum, hi voluntarie operantur: est autem ridiculum externa quempiam accusare, et non potius se ipsum, qui ab hujusmodi rebus facile capitur: constat autem idem esse operari ob jucundum et concupiscentiam: unde infra expresse dicit ea quæ fiunt per iram, aut cupiditatem, non recte dici fieri invite. Et hanc sententiam transcripsit Gregorius Nysenus 5, Philosoph., cap. 1 et 3, et Damascenus 2, de s. d. cap. 24, et omnes philosophi morales in hoc conveniunt, et experientia ipsa idem persuadere videtur, nam qui passione fertur, non operatur cum repugnantia appetitus. Item hac ratione: quæ fiunt per preces, vel per beneficia, non censentur ullo modo fieri involuntarie, et ideo licitum est per benevolentiam invitare infidelem ad fidem, non autem per metum: et eadem ratione contractus precibus impetratus, dummodo non includat actionem, aut comminationem implicitam, semper est validus, et non censetur ullo modo involuntarius: secus vero est in contractu facto ex metu. Denique signa involuntarii supra posita, sect. 2, num. 1, non inveniuntur in iis, quæ fiunt ex concupiscentia, ut Aristoteles, citatis verbis, indicavit, quia nec causant tristitiam quamdiu concupiscentia durat, neque censentur amabilia solum in casu propter aliud, sed per se, et propter bonitatem suam.*

2. *Prima difficultas contra præcedentem sententiam.* — In contrarium autem, est valde difficile assignare in hoc differentiam inter concupiscentiam et metum. Et primam rationem difficultatis tetigit D. Thomas 1, 2, q. 6, art. 7, ad 1, quia sicut concupiscentia est quædam passio inclinans voluntatem, ita et metus. Respondet D. Thomas, non esse parem rationem, quia concupiscentia est de bono, timor autem de malo. Sed non videtur hoc ad modum conferre, quia tam voluntaria est fuga mali, sicut persecutio boni, quia sunt ejusdem rationis et proportionis, nam sicut bonum est consonum voluntati, et ideo inclinatio in illud est voluntaria, ita e contrario malum est dissonum, et ideo fuga illius est æque voluntaria. Vel igitur considerantur hi effectus in ordine ad propria et immediata objecta, et sic, tam voluntarius est unus, sicut alius, quia unus est persecutio boni, alter vero fuga mali: vel considerantur in ordine ad effectus qui ex eis pro-

veniunt: et hoc etiam modo non potest esse diversitas, quia si causa est æque voluntaria, etiam effectus, per se loquendo. Quod si interdum contingit in his quæ fiunt ex metu conjungi involuntarium aliquod, non ex metu, sed aliunde, ut supra dictum est, etiam potest contingere ut ea quæ fiunt ex concupiscentia, sint aliquo modo involuntaria secundum quid, non ex concupiscentia, sed aliunde: nam sicut ex timore unius mali majoris amplectimur aliud minus, quod est involuntarium, ita et ex concupiscentia unius boni deserimus aliud, quod etiam est involuntarium.

3. *Secunda difficultas.* — Unde oritur secunda ratio dubitandi, quam D. Thomas attigit argum. 2, quia sicut per timorem aliquis agit quod nolebat, ita etiam contingit operari ex concupiscentia, et respondet metum non mutare omnino voluntatem, sed relinquere illam affectam ad prius objectum secundum se consideratum: concupiscentiam vero mutare affectum, atque ita efficere ut jam non sit involuntarium quod antea erat: quæ responsio videtur difficilis, quia gratis hoc dicitur: utrumque enim experimur contingere in utroque affectu, interdum enim metus affectum mutat, ut patet de metu inferni, vel mortis: atque etiam interdum concupiscentia non omnino mutat affectum, sed trahit voluntatem repugnantem per aliquem simplicem affectum: sic enim interdum aliquis qui amat honestatem, vel habet habitum honeste operandi, concupiscentiam vincit, retinens simplicem affectum ad honestatem: ergo nulla est data differentia. Tandem augetur difficultas, quia supra dictum est metum directe causare voluntarium simpliciter contra aliquid involuntarium secundum quid unde etiam fit ut possit augere voluntarium simpliciter, ut si metus ipse major sit, vel si addatur aliis motivis: quæ voluntatem movebant ad volendum: ergo in hoc æquiparatur metus concupiscentiæ. Aliunde vero etiam concupiscentia causat voluntarium repugnans involuntario secundum quid, ut, verbi gratia, cum quis ex appetitu honoris occidit filium contra affectum quem habet erga illum: et ratio est, quia interdum unum bonum repugnat alteri bono, et potest homo esse affectus ad utrumque, unum simpliciter, et aliud secundum quid: et confirmatur ultimo, quia neuter istorum affectuum causat fere involuntarium, nisi quatenus juvatur ab altero, vel ab eo fundatur, nam metus mortis causat projectionem mercium, quæ involuntaria est ratione concupiscentiæ divitiarum, et e con-

trario concupiscentia divitiarum aggredi facit periculum mortis, quod involuntarium est ex timore mortis, in quo ergo est differentia?

4. Etiam si non sit facile hanc differentiam declarare, tamen dubitari non potest quin magna sit: ipsa enim experientia docemur amore et beneficiis inclinari homines ut facile et sponte operentur, timore autem et metu potius retrahi, seu obdurari, vel saltem non ita spontanee operari. Radix autem differentiæ videtur in objectis istorum affectuum, nam objectum concupiscentiæ cum sit bonum, de se et ex vi sua est consentaneum voluntati, et nullam vim, aut necessitatem ei infert quantum in se est: at vero objectum metus cum sit malum, de se est dissonum voluntati, et potest necessitatem quamdam inferre, ut contingit præcipue in omni metu extrinsece illato. Unde fit, ut licet ex suppositione talis mali fuga illius voluntaria sit, tamen simpliciter et malum ipsum sit involuntarium, et consequenter fuga ejus, quia nollet homo constitui in ea necessitate ut sibi esset necessarium fugere, vel timere malum, et ita hoc involuntarium est quasi intrinsece annexum timori: quod non ita reperitur in concupiscentia.

5. *Concluditur resolutio hujus sectionis.* — Ex quo tandem fit, ut moraliter ac regulariter loquendo, et concupiscentia nec secum afferat, nec admittat involuntarium aliquod: quamvis enim non repugnet aliquo modo misceri hujusmodi involuntarium in his quæ ex concupiscentia fiunt, ut probant objectiones factæ, in num. 2 et 3, tamen hoc est valde per accidens et extrinsecum, et non habet fundamentum in ipsa concupiscentia, quæ quantum est ex se, prorsus est voluntaria, et ideo intimo quodam modo afficit voluntatem, et spontanee inducit mutationem in illum. At vero ea quæ fiunt ex metu, regulariter loquendo, ac moraliter, quantum est ex vi metus, habent adjunctum illud voluntarium fundatum aliquo modo in ipso metu, et in necessitate quæ ab intrinseco inducit malum illud quod timetur, et est veluti fundamentum et ratio totius motionis voluntatis, et ideo hæc etiam motio est magis ab intrinseco, quam illa, ac propterea magis involuntaria.

DISPUTATIO IV.

DE IGNORANTIA, UTRUM SIT CAUSA VOLUNTARIJ, VEL INVOLUNTARIJ.

Tractatio de ignorantia triplex. — De ignorantia triplex est consideratio, prima ut esse

potest quoddam speciale peccatum: secunda ut est circumstantia plurium peccatorum: et constituit quemdam peccandi modum distinctum a modo peccandi ex malitia, vel ex passione: tertia est ut causat voluntarium, vel involuntarium. Prima proprie pertinet ad materiam de fide, in qua docetur quid homo, per se loquendo, scire teneatur: peccatum enim ignorantiae speciale est oppositum illi obligationi sciendi. Secunda spectat ad materiam de peccatis. Tertia est propria hujus loci, et diligenter tractanda, quoniam est cæterarum fundamentum.

SECTIO I.

Utrum recte dividatur ignorantia in antecedentem, concomitantem, et consequentem, et quo sensu.

1. *Hæc divisio ignorantiae potissima est.* — Multæ solent tradi ignorantiae divisiones: de quibus legi potest Almainus, tract. 1, Moral., cap. 2, et latius Castro 2. de Leg. pœnal., cap. 14, et Corduba in Quæstionario, lib. 2, q. 1, et disp. 4, de Censuris, sect. 8, aliqua attigimus de his divisionibus. Sed quæ hic proponitur a D. Thoma est propria hujus loci, et quæ majori explicatione indiget: reliquas vero postea breviter attingam. Ut autem difficultas hujus divisionis recte intelligatur, advertendum est voces illas antecedens, concomitans, et consequens esse respectivas, ut patet ex ipsis vocibus. Unde duo explicare oportet: primum respectu cujus dicantur antecedere, vel consequi: secundo in quo sit hæc antecessio vel concomitantia.

2. *Arguitur primo contra ipsam divisionem.* — Ratio difficultatis circa priorem partem est, quia vel fit comparatio ad actum voluntatis, seu effectum ejus, qui ex ignorantia, vel cum ignorantia fit; aut fit comparatio ad voluntatem directam vel indirectam ignorandi, quia illa relatio non potest fieri ad alium terminum quantum spectat ad præsentem materiam moralem: sed si comparatio fiat ad voluntarium effectum ex, vel cum ignorantia factum, sic nulla invenitur ignorantia consequens, quia neque tempore, neque causalitate consequitur talem actum, ut statim dicam. Si vero relatio est ad voluntatem ipsius ignorantiae, sic nulla est ignorantia concomitans, quia omnis ignorantia vel cadit sub voluntatem directam vel indirectam, et sic est consequens: vel non cadit sub voluntatem ipsius: non ergo potest dari medium, cum illa duo membra contradic-

torie opponantur : ergo non potest intelligi illa trimembris divisio, nisi per comparationem ad diversa.

3. *Arguitur secundo.* — Deinde augetur difficultas explicando alteram partem, scilicet qualis sit habitudo quæ per hos terminos significatur : duplex enim tantum ad rem præsentem intelligi potest : altera est durationis, altera causalitatis. Prior nihil videtur spectare ad præsens institutum, nam in hoc sensu omnis ignorantia, quæ potest aliquid conferre ad voluntarium et involuntarium, oportet ut secundum durationem comitetur actum qui voluntarius, vel involuntarius dicitur ratione ignorantia, nam si in eo instanti in quo fit actus, non fit ignorantia, erit cognitio : ergo non fiet actus cum ignorantia, vel ex ignorantia : necesse est ergo ut sint simul duratione : quod vero ignorantia duratione antecedit, vel sequatur, est impertinens per se loquendo, nam si finito actu ignoranter facto, statim in eodem instanti tolleretur ignorantia, nihilominus fuisset actus voluntarius, vel involuntarius : quia hoc non pendet ex futura scientia, sed ex præsentia. Et idem est proportionaliter, si illa ignorantia non antecessisset duratione, dummodo in instanti in quo fit actio, sit eadem inconsideratio, seu inadvertentia, propterea eadem rationem, quia præsens actus regulariter per scientiam præsentem fit, non per præteritam, nisi quatenus aliquo modo durat : in hoc ergo sensu omnis ignorantia deberet dici concomitans : si autem illis terminis significetur habitudo causalitatis, sic excludenda est ignorantia consequens, quia omnis ignorantia aut est causa actus, et sic est antecedens, aut non est causa, et ita est concomitans : nulla vero est quæ sit effectus ipsius actus ut hac ratione possit dici consequens : unde omnes qui de ignorantia consequente loquuntur, dicunt vel semper, vel frequenter esse causam actus, non vero effectum, ut cum aliquis projiciendo sagittam occidit hominem, ignorans ibi adesse propter negligentiam, illa ignorantia est consequens, et tamen est causa illius actus, qui non fieret si adesset scientia, et imputatur ad culpam propter negligentem ignorantiam ; ergo non potest commode exponi hæc divisio per habitudinem causæ.

4. *Prima divisio ignorantia per quam incipit explicari trimembris divisio in titulo posita.* — In hac difficultate dicam prius sensum et rem intentam in hac divisione, postea reddam rationem nominum quoad fieri possit. Censeo igitur illam trimembrem divisionem

optime explicari per duas bimembres, prima est quod ignorantia alia est causa actus ex ignorantia facti, alia vero non est causa, sed solum concomitans illum : ad quam divisionem possunt accommodari verba Aristotelis 3, *Ethic.*, cap. 4, et Nyssenus, l. 5, *Philosophiæ*, cap. 2, dicentium quædam fieri ex ignorantia, alia cum ignorantia, et de prioribus (inquiunt) *tristamur postea cum advenit scientia, de posterioribus vero postea letamur.* Est autem advertendum ignorantiam non posse per se neque directe esse causam actionis voluntariæ. Nam cum de ratione voluntarii sit ut ex cognitione procedat potius ignorantia quantum est de se impedit actum voluntatis, et saltem tollit voluntarium directum, ut supra dixi : solum ergo dici potest causa actus tanquam removens prohibens, quia scilicet tollit scientiam, quæ si adesset, non fieret actus. Unde e contrario illa ignorantia non dicitur esse causa actus, sed comitari illum, quando non tollit scientiam impedituram actum, quia nimirum si homo haberet cognitionem, non operaretur illum actum.

5. Sed statim occurrit difficultas circa hanc explicationem, quæ est Aristotelis et omnium, nam per illam conditionalem scientiam de futuro non potest explicari recte præsens causalitas ignorantia, tum quia illæ conditionales sunt valde incertæ, et pendent ex libertate voluntatis, quæ in utramque partem facile mutari potest, tum etiam, quia ut præsens actus imputetur, vel non imputetur ad culpam, nihil refert quod homo esset, vel non esset factururus adesset scientia, quia præsens peccatum non pendet ex futuro contingenti : ergo idem est de voluntario : actus enim imputatur ad culpam quatenus voluntarius est. Deinde illud signum Aristotelis de gaudio et tristitia postea subsecutis, adveniente scientia non est sufficiens, tum propter rationem factam, quia potest mutari voluntas, tum etiam, quia potest id oriri ex aliqua objecti diversitate : nam si quis, verbi gratia, comedat carnes die prohibito, ignorans invincibiliter prohibitionem, nunc illa ignorantia est causa actus, et omnino excusat a culpa, et tamen ille postea intelligens, se comedisse carnes sine peccato, gaudere potest : illud ergo gaudium non est signum quod prior ignorantia fuerit causa actus.

6. Ad hoc breviter dicendum est D. Thomam, quæst. 3, de Malo, articulo octavo, ubi dicit doctrinam Aristotelis, et signum ab eo datum, intelligendum esse nisi voluntas mutata sit,

itaque non est pensanda ex futuro eventu conditionato, sed ex præsentia dispositione voluntatis, quæ interdum ita est affecta vel formaliter et actualiter, vel certe virtualiter, ratione prioris actus aliquo modo virtute durantis, ut ex vi talis actus, et dispositionis efficeret actum intercedente scientia, quem ignoranter facit, nisi aliunde magna mutatio in ea fieret, ad quod necessarium esset aliam scientiam, seu alia motiva concurrere, quæ illius affectum immutarent, quæ tamen sunt per accidens, et etiam raro eveniunt : hic autem loquimur per se et moraliter considerata tali dispositione voluntatis ex sola ignorantia, vel cognitione facti. Quando ergo voluntas est sic disposita et affecta ignorantia, quæ illi conjungitur, non censetur esse causa actus : quando vero non est illa affecta, censetur esse causa, neque oportet ut habeat formale propositum contrarium, nec virtuale ex prioribus actionibus relictum, sed satis est quod careat illo affectu.

7. *Secunda divisio ignorantia.* — Secunda divisio ignorantia est in involuntariam et voluntariam, quam magis significavit Aristoteles et Nyssenus, locis citatis, et Damascenus cum dixerunt, *aliud esse ob ignorantiam aliquid facere, aliud vero ignoranter facere* : nam primum membrum, id est, *ob ignorantiam facere*, dicunt accidere quando ignorantia omnino occupat hominem, et casu illi, obvenit, ita ut ille nullo modo sit sibi causa talis ignorantia : et hoc est ignorantiam esse involuntariam, non enim sumenda est his illa vox in eo rigore, in quo *involuntarium* dicitur contrarie, seu quod repugnet positivo appetitui elicito, sed sumenda est privative, seu negative, ita ut omnis ignorantia quæ nullo modo est volita nec directe, nec indirecte involuntaria dicitur. Secundum vero membrum, scilicet *ignoranter facere*, explicant prædicti auctores tunc accidere, quando homo est sibi causa suæ ignorantia per suam electionem, seu voluntatem directam, aut indirectam ut infra exponam. Atque ita facile constat hæc divisio, quæ cadere potest in membra præcedentis divisionis, nam ignorantia, quæ est causa actionis, potest esse voluntaria, et hanc sine dubio vocavit Aristoteles ignorantiam antecedentem : aliquando vero potest esse involuntaria, et hanc vocavit consequentem. Atque eodem modo ignorantia, quæ non est causa actionis, potest voluntaria et involuntaria esse, quia est eadem ratio, quod apertis exemplis ostendi facile posset, ut ex dicendis patebit.

8. *Ignorantia quæ non est causa actus, videtur esse consequens.* — An vero dicenda sit concomitans quocumque modo accidat, videtur esse quæstio de nomine potius, quam de re : aliquibus enim videtur hanc ignorantiam non posse dici concomitantem si voluntaria sit, sed tunc dicendam esse consequentem : et quidem Aristoteles videtur ita loqui, nam illud solum membrum dividit quod est ob ignorantiam aliquid facere in causam vel non causam actionis, et addit utramque ignorantiam facere involuntarium : at vero si ignorantia voluntaria sit etiamsi non sit causa actionis, non reddit actum simpliciter non voluntarium, ut jam dicam : ergo de ratione talis ignorantia est ut sit omnino involuntaria.

9. *Placet aliis dici concomitantem.* — *Judicium auctoris.* — Sed nihilominus, si rem attendamus, non video rationem differentia, ob quam non debeat dici *concomitans* ignorantia, quæ non est causa actionis, tam si voluntaria sit, quam si sit involuntaria, quia quando est involuntaria, licet respectu actionis sit concomitans, tamen respectu voluntatis est omnino antecedens, et similiter quando es voluntaria, licet respectu voluntatis sit consequens, tamen respectu actionis est concomitans ; ergo vel in utroque casu dicenda est concomitans, vel si in uno dicitur consequens, in alio debet dici antecedens. Et fortasse, cum res sit de modo loquendi, clarius loquerentur dicendo respectu diversorum posse hanc ignorantiam, vel concomitantem, vel antecedentem, vel consequentem appellari, nam respectu actionis semper est concomitans, respectu voluntatis interdum antecedens : interdum consequens.

10. *Explicatur jam trimembris divisio tituli.* — Atque hinc facile intelligitur sensus a divo Thoma intentus in illa trimembris divisione : voluit enim breviter in illa explicare utramque divisionem a nobis declaratam. Ratio etiam nominum facile ex dictis reddi potest, vel explicando illa membra respectu diversorum, vel certo dicendo comparisonem fieri ad voluntatem absolute, sive ad ignorantiam, sive ad actionem terminatam et ignorantiam antecedentem dici, quæ omnino antecedit voluntatem tam ignorandi, quam operandi actionem ex ignorantia factam : ignorantiam autem consequentem appellari, quæ consequitur aliquam voluntatem saltem ignorandi *concomitantem* vero, quæ concomitetur aliquam voluntatem saltem ignorandi, sive sequatur : unde constat ad quem terminum fiat comparatio, et in

qua habitudine, scilicet causalitatis, non durationis, ut recte probat ratio in principio factum. 1.

11. *Tertia divisio ignorantiae.* — *Culpabilis ignorantia quæ.* — *Prima notatio pro hac ignorantia.* — *Secunda notatio.* — Secundo ex his facile est explicare aliam divisionem ignorantiae. Tertia ergo sit, qua dividitur ignorantia in *culpabilem* et *inculpabilem*: ut autem ignorantia culpabilis sit, duo requiruntur, unum ut sit voluntaria, quia hoc est de intrinseca ratione cujuscumque peccati: secundum ut sit prohibita, seu privans scientia præcepti, nam velle ignorare quæ quis non tenetur, non est culpa. Solum oportet advertere duobus modis posse hominem teneri ad aliquid sciendum: primo modo absolute et per se: quomodo fideles non tenentur scire res fidei, et tunc ita est ignorantia culpabilis, ut constituat propriam speciem peccati, de quo in materia de fide. Secundo modo potest homo teneri ad aliquid cognoscendum solum ex hypothesi vel in ordine ad actionem, si eam operari vult, ut qui sagittam projicit in agro, absolute non tenetur scire, nec inquirere an ibi lateat homo, vel an soleat illac frequenter transire: tamen supposito quod vult ibi sagittam mittere, tenetur hoc scire: quod si voluntarie omittat, erit culpabilis ignorantia, tamen illa culpa non est per se specialis, sed est actionis circumstantia, cum qua unam culpam constituit.

12. Illud etiam oportet in hoc membro advertere, aliud esse, ignorantiam esse culpabilem, aliud vero esse per culpam contractam, nam in hoc multi auctores decepti sunt, ut forte referam inferius. Omnis enim ignorantia quæ ex peccato nascitur, est per culpam contracta, quia culpa hominis factum est, ut ignoret: verbi gratia, si verum est hominem fide carentem, si per sua peccata non ponat obstaculum, fore a Deo illuminandum, optime dicitur ille homo propter sua peccata manere in ignorantia fidei, et carere divina illuminatione: non tamen hoc satis est ut illa ignorantia sit culpabilis, quia fieri potest ut sit omnino involuntaria, quia nunquam venit in mentem hominis cogitare de scientia illi opposita: etiam indirecte, quia licet impedimentum talis cognitionis voluntarium sit, quia est culpa, non tamen ut impedimentum, sed solum ut continetur in alio genere peccati: quod contingit quando homo prorsus ignoravit tale peccatum esse impedimentum ad illam cognitionem. Atque ex his constat duobus modis ignorantiam posse esse inculpabilem, uno modo si sit prorsus

involuntaria, altero modo si sit de scientia non præcepta nec propter se, nec propter actionem proprie: tamen ad materiam moralem nihil refert ignorantia rei ullo modo præceptæ, quia illi nihil confert ad bonitatem vel malitiam actionis, et ideo semper agimus de ignorantia, quæ per se opponitur præcepto.

13. *Quarta divisio ignorantiae.* — *Exponitur ignorantia affectata.* — Quarta divisio ignorantiae est in *affectatam* et *negligentem*, quæ facile explicatur ex doctrina de voluntario directo et indirecto: utroque enim modo potest ignorantia esse voluntaria, et quando directe est volita, vocatur *affectata*, præsertim si sit in se volita, nam si sit voluntaria in alio, potest esse *crassa*, seu *supina*, ut statim dicam, nam hoc *voluntarium in alio*, inter indirecta numerari solet. Solum potest in hoc inquiri quomodo posset ignorantia esse in se directe volita: ad hoc enim necesse est ut sit in se directe cognita, quod videtur ignorantiae repugnare, nam si quis sciret se ignorare, hoc ipso non esset ignorans: sicut si quis sciret se errare hoc ipso non erraret. Respondetur posse aliquem scire se ignorare negative, quia nescit an aliter se res habeat quam ipse existimet, vel an aliquid supersit cognoscendum de re, vel an sit ei aliqua diligentia præstanda ad acquirendam scientiam. Item sæpe satis est de hoc dubitare, et licet non semper quis velit directe ignorare, si tamen directe velit non facere diligentiam, quam putat esse necessariam, hoc satis est ad ignorantiam affectatam: oportet autem, ut existimo, ut talis voluntas non inquirendi scientiam non oriatur ex alia priori ignorantia non affectata, sed tantum indirecte voluntaria, tota siquidem ignorantia subsequens per primam radicem est mensuranda, ut si quis directe nolit in aliquo negotio diligentiam facere ad inquirendam veritatem, quia putat se in illa re esse sufficienter instructum, illa non esset ignorantia affectata si hæc alia tantum esset indirecte voluntaria, et etiam illa non esset culpabilis, si hæc esset involuntaria, seu invincibilis, et hac ratione ignorantia, quæ fuit in Paulo, cum dixit, *ignorans feci* 1, Timoth. 1, non fuit affectata, ut existimo, quamvis contrarium doceat Corduba, loc. cit., ubi alia ponit exempla minus vera ex defectu hujus regulæ, quia scilicet non consideravit quod diximus.

14. *Exponitur ignorantia negligens.* — Ignorantia ex *negligentia* proprie est illa, quæ solum est indirecte voluntaria, quæ cernitur quando homo tenetur scire, vel diligentiam facere ad sciendum, et sciens negligens est, seu

omittit facere illam diligentiam: et quia in hac negligentia, potest esse magis et minus, juxta hoc, solent distingui varii gradus hujus ignorantiae, nam quæ oritur ex magna desidia, vel pigritia, vocatur *crassa*, et ad hanc revocatur etiam illa ignorantia, quæ oritur ex magna sollicitudine rerum temporalium, vel ex magno affectu ad aliquam actionem, quo modo peccant qui aliquod munus exercent, seu acceptant sine sufficienti doctrina ad illud necessaria, vel qui plura munera exercent, quibus necesse est impediri ne in singulis adhibeant diligentiam necessariam ad sciendum quæ oportet: quamvis multa ex his sunt magis voluntaria in causa seu in alio, quam proprie indirecte. At vero quando negligentia est communis, tunc ignorantia retinet commune nomen ignorantiae culpabilis seu negligentis.

15. *Quando negligentia censeatur indirecte volita.* — Est autem difficile ad explicandum quid sit necesse, ut ignorantia, seu negligentia, quæ est causa ejus, sit indirecte voluntaria. Dicendum est præter obligationem sciendi, et potentiam inquirendi, seu adhibendi diligentiam, necessarium esse ut homo aliquo modo advertat, vel moraliter advertere possit, et quid ignoret, et ignorantiam ipsam, et diligentiam quam adhibere potest ad illam expellendam, et quod his positus non facit: nam, ut supra dixi, voluntarium indirectum requirit aliquam advertentiam et considerationem, nam sine hoc non potest homo voluntarie se applicare ad sciendum, seu inquirendum, et ita non poterit etiam voluntarie omittere: qualis tamen et quanta esse debeat hæc advertentia, et quomodo possit esse voluntaria, vel involuntaria, dicam, sect. ult. hujus disputationis, nam in hoc eadem est ratio de ignorantia, et de aliis actionibus, vel omissionibus humanis.

16. *Quinta divisio ignorantiae.* — Quinta divisio ex dictis fere explicata manet, scilicet in ignorantiam *vincibilem* et *invincibilem*: quæ duæ voces possunt late sumi, ut significant absolutam, vel physicam potestatem, vel impotentiam hominis ad expellendam aliquam ignorantiam cujuscumque rei sit: et hoc modo solum illa ignorantia poterit dici proprie *invincibilis*, quæ humano et ordinario modo expelli non potest, qualis vix reperitur nisi in amentibus vel aliis hominibus, qui non possunt ratione uti, aut de his rebus, seu factis, quæ loco, aut tempore a nobis distant, vel similibus. Unde ignorantia vincibilis opposita invincibili in prædicto sensu, non erit idem quod ignorantia culpabilis, quia poterit esse

etiam de scientia non necessaria, vel quia potest fundari in aliqua potestate quam homo non teneatur exercere ad expellendam ignorantiam, ut jam dicam. Tamen juxta communem usum illæ voces sumuntur solum juxta morale debitum sciendi, et potestatem etiam sciendi moralem et negotio, seu scientiæ proportionatam: et in hoc sensu ignorantia vincibilis coincidit cum culpabili et involuntaria.

17. *Placitum Cordubæ de ignorantia culpabili invincibili rejicitur.* — Neque enim probo quod ait Corduba esse posse aliquam ignorantiam invincibilem et culpabilem, *qualis est*, inquit, *ignorantia ebrii*, quæ jam vinci non potest, et tamen culpabilis est in ebrietate. Sed hoc non recte dicitur, quia si ignorantia est culpabilis, est voluntaria et libera: ergo necesse est, ut sit in potestate hominis illam vincere: unde in exemplo adducto, quamvis aliquis culpabiliter inebrietur, si tamen prorsus non advertit, nec moraliter advertere potuit ignorantiam inde futuram, illa non est culpabilis, licet fortasse sit ex culpa contracta, juxta doctrinam supra datam, num. 12, si autem advertit, est quidem illa ignorantia culpabilis in sua causa, scilicet in ebrietate, et in eadem vincibilis fuit: postea vero sicut jam expelli non potest post varietatem, ita jam non est in se culpabilis nova culpa: ergo proportionem servata eo modo quo est invincibilis, est inculpabilis, et e contrario sicut est culpabilis, ita et vincibilis.

18. *Quomodo juxta nonnullos, ignorantia fiat invincibilis.* — Est autem controversia inter doctores, quid necesse sit ut aliqua ignorantia sit invincibilis, nam quidam requirunt ab homine summam diligentiam, et quod homo faciat quantum in se est etiam præparando se ad gratiam, nec per aliquod peccatum impedimentum ponat divinæ illuminationi, qua posset ignorantia expelli. Ita Adrianus, quodl. 4, quæst. 1, et ex parte Castro supra, quamvis in 2 et 3 divisione aliter loqui videatur. Sed de hac re latius in materia de fide, in disp. 17, quia nec dicti auctores generaliter loquuntur, sed specialiter de ignorantia quæ est in materia fidei.

19. *Vera responsio aliorum.* — Et ideo dicendum cum communi sententia ignorantiam invincibilem illam esse, in qua homo voluntarie nihil facere omittit eorum, quæ potest et debet facere ad illam expellendam, et nihilominus eam expellere non potest. Ita divus Thomas 1, 2, q. 76, Alensis, 2 p., q. 29,